

GEOGRAFSKI VIDIKI
FORMATIVNEGA VREDNOTENJA
IN KRITIČNEGA MIŠLJENJA

Dr. Anton Polšak

Izobraževanje gimnazijskih učiteljev geografije

ZRSŠ, Dunajska 104, 24. avgust 2016

KRITIČNO MIŠLJENJE

Strokovna literatura ne daje enovitega odgovora na vprašanje, kaj kritično mišljenje je. Pa vendar znotraj pestre palete pojmovanj, najdemo med avtorji nekatere stičnosti, na temelju katerih jih razvrstimo v nekaj teoretskih perspektiv (Rupnik Vec, 2010):

1. Kritično mišljenje kot uporaba neformalne logike. V to skupino sodijo avtorji, ki kritično mišljenje pojmujejo kot posameznikovo sposobnost analize in vrednotenja argumentov (npr. Barry, 1984, Bowel in Kemp, 2002, Šuster, 1998, Van den Brink – Budgen, 2001).

2. Kritično mišljenje kot celota dispozicij in veščin. Ta skupina avtorjev razumeva kritično mišljenje kot celoto čustveno-motivacijskih in miselnih veščin posameznika. Argumentacijske veščine predstavljajo zgolj sklop v širši paleti miselnih veščin posameznika (npr. Ennis, 1985, Facione in sod., 1990, Halpern, 1996, Paul, 1989).

3. Kritično mišljenje kot uporaba raznovrstnih miselnih procesov in miselnih strategij. Ti avtorji obravnavajo kritično mišljenje kot zaporedje korakov oz. miselnih procedur (npr. Pelegrino, 1995, Sternberg, 2004).

4. Razvojni modeli kritičnega mišljenja obravnavajo predvsem vprašanje, kako se sposobnost kritičnega mišljenja razvija skozi različna življenjska obdobja (npr. Kuhn, 2000, Kitchener, 2002).

5. Kritična pedagogika. Ti avtorji predstavljajo družbeno angažirano perspektivo razlag kritičnega mišljenja, saj le-to postavijo v funkcijo vzgajanja mladih ljudi za demokratično državljanstvo in tvorno participacijo v pluralni družbi (npr. Burbules in Berk, 2006, Freire, po Burbules in Berk, 2006, Giroux, 2006, Ten Dam in Volman, 2004).

6. Kritično mišljenje kot samorefleksivna praksa. Ti avtorji v središče kritičnega mišljenja umeščajo proces samorefleksije oz. analize lastnih predpostavk in vrednot, praviloma pa delujejo izven konteksta vzgoje in izobraževanja (npr. Brookfield, 1995, Myers, po Petress, 2004).

Kritično mišljenje kot logika

Teoretiki v prvi skupini torej pojmujejo kritično mišljenje kot sposobnost analize in evalvacije argumentov ter uporabe logike, npr.: "Primarni fokus kritičnega mišljenja je določiti, ali so argumenti zdravi, tj. ali imajo resnične premise in logično moč" (Huges, 1996, po O'Rourke, 1991)

Argument in pokazatelj argumentiranja

"**Argument** je sestav, v katerem je določena trditev na razumen način podprta z razlogi za njeno sprejetje. V argumentu razlogi utemeljujejo (podpirajo, upravičujejo, dokazujejo, demonstrirajo) sklep, ta podpora pa racionalno osebo prepričuje v sprejetje sklepa." (po Šuster, D. (1998) *Moč argumenta*, str. 23)

"**Argument** (dokaz) v logiki je niz stavkov, ki ga sestavljajo premise in sklep (pogosto tudi vmesne vrstice, podsklepi; z argumentom se dokazuje upravičenost sklepanja, tj. da premise "podpirajo" sklep." (po Uršič&Markič (2003) *Osnove logike*, str. 9)

Da bi dospeli do logične oblike argumenta, si moramo najprej odgovoriti na naslednja vprašanja. Kaj je končni **sklep** argumenta oziroma kaj je nekdo v tem argumentu želel zatrditi? Kaj so **premise** (in kaj predpostavke argumenta), ki naj bi podpirale zatrjeni sklep? Kakšna sklepanja so uporabljena v argumentu in kako **vodijo od premis k sklepu**?

Sklep je običajno tisto, kar sledi izrazom kot so: torej, potemtakem, zato, zaradi tega, lahko sklepamo, sledi, ... Premise so običajno tisto, kar sledi izrazom kot: glede na to, saj, kajti, ker, kot kaže, ... oz. kar stoji pred izrazi: iz tega lahko sklepamo, iz česar sledi, kar kaže, da, ... (po Šuster, D. (1998) *Moč argumenta*, str. 32)

premisa 1

premisa 2

...

sklep

Vsi ljudje so smrtni.

Sokrat je človek.

Sokrat je smrten.

"Argument je veljaven, kadar je njegova logična oblika veljavna - v tem primeru je logično nemogoče, da bi bile premise resnične, zaključek pa neresničen. Veljaven argument z resničnimi premisami in resničnim zaključkom je zdrav." (Šuster, D. (1997) *Logika in kritično razmišljanje*, str. 6)

<1> Evtanazija pomeni uboj nedolžnega človeškega bitja in je zato moralno nedopustna.

premisa 1: Evtanazija pomeni uboj nedolžnega človeškega bitja.

(skrita) premisa 2: Vsaj uboj nedolžnega človeškega bitja je moralno nedopusten.

<4> Vsi kiparji so umetniki in vsi kiparji so bradati. Torej so vsi umetniki bradati.

1. primer:

Z oddaljenostjo od Atlantskega oceana v smeri zahod-vzhod oz. jugovzhod se oceanski vpliv počasi manjša, narašča pa kontinentalnost; padavin je vse manj in vse bolj so zgoščene v času poletnega viška.

Vir: Evropa za 2. in 3. letnik gimnazijskega izobraževanja. Modrijan.

Ali besedilo dokazuje, da je oz. ni v oceanskem podnebjju višek padavin poleti?

2. primer:

V 18. stoletju je zaradi posledic osemmesečnega vulkanskega izbruha umrla skoraj petina prebivalstva. Ljudje so trpeli lakoto, saj so bili zaradi izbruha zastrupljeni travniki, kjer se je pasla živina.

Vir: Senegačnik in sod., 2006. Evropa za 2. in 3. letnik gimnazijskega izobraževanja. Modrijan.

Ali lahko sklepamo, da je bila živalska hrana edini vir hrane ljudi?

3. primer:

Na Pohorju so prvotno pred posegi človeka skoraj popolnoma prevladovali bukovi gozdovi. Na prisojnih legah se je z bukvijsko mešal hrast graden, na osojnih pa jelka.

Vir: Kunaver in sod., 2003. Geografija za srednje šole. DZS.

Ali je opisan zadosten dokaz, da danes prevladujeta hrast in jelka?

NAPAKE IN ZMOTE PRI ARGUMENTIRANJU

Argumentiranje ali sklepanje je zmotno ali napačno, kadar sklep ne sledi iz premis (tj. kadar (i) argument ni veljaven ali pa (ii) premise sklepa ne podpirajo dovolj močno, ali (iii) kadar argument vsebuje jezikovno nejasnost, neustreznost, neskladje, krožnost ali nepotrjene domneve.

Formalne napake: (i)

Neformalne zmote: (ii), (iii)

Formalne napake

(A) **napaka zanikanega antecedensa**

primer: Če danes ne bo deževalo, bomo šli na piknik. Danes dežuje, torej ne bomo šli na piknik.

(B) **napaka zatrjenega konsekvensa**

primer: Če Mojca zamuja, je vznemirjena. Mojca je vznemirjena, torej zamuja.

(C) **napaka v disjunktivnem sklepu**

primer: Peter bo kupil računalnik ali motor. Peter je kupil računalnik. Torej, Peter ni kupil motorja.

Neformalne zmote

(D) **pomensko (semantično) dvoumje (ambiguiteta in ekvivokacija)**

primer: Romeo je dejal: "Julija je kakor sonce". Sonce je nebesno telo. Torej je Julija kakor nebesno telo z maso toliko in toliko milijard ton in ki uniči vse, kar je živega in se ji preveč približa. (ekvivokacija: beseda z več pomeni nastopa v različnih pomenih v premisah ali premisi in v sklepu)

primer: Ta igralec je zelen. Torej je igralec zelene barve. (ambiguiteta: izraz ima več pomenov in ni upravičeno sklepati iz enega na drugega.)

(E) **skladenjsko (sintaktično) dvoumje (amfibolija)**

primer: napoved delfskega svetišča lidijskemu kralju: Ko boste napadli Perzijce, bo uničeno veliko kraljestvo.

(F) **neustrezen poudarek**

primer: Proti svojemu bližnjemu ne smeš krivo pričati. (Če beremo poudarek na "bližnjemu", potem lahko to sugerira, da bi pa lahko krivo pričali proti komu drugemu)

(G) zmote relevance

primer: Kako je lahko moj klient kriv za naročeni umor, saj sem v zagovoru brez sence dvoma pokazal, da v času umora sploh ni bil v Sloveniji. (sklep in premise niso v relevantni zvezi, saj to, da obtoženi v času umora ni bil v Sloveniji, ne ovrže tega, da ni mogel umora naročiti prej; *ignoratio elenchi*)

(G1) argument iz nevednosti (ad ignorantiam)

primer: Duhovi obstajajo. Raziskovalci so si dolga leta prizadevali, da bi dokazali, da temu ni tako, in vendar jim ni uspelo.

(G2) argument proti človeku (ad hominem)

primer: Ker si neizobražen in neumen, tvoja rešitev gotovo ne more biti prava.

(G3) argument proti "slamnatemu možu"

primer: Država ne skrbi za revne, saj nima posebnega davka, ki bi iz proračuna nato šel za odpravo revščine.

(G4) zmota sklicevanja na splošno mnenje (ad populum)
primer: Večina ljudi pije gazirane pijače, torej so te zdrave.

(G5) zmota sklicevanja na čustva (ad misericordiam)
primer: Upam, do boste sprejeli našo ponudbo, saj smo se mesece in mesece pripravljali za ta projekt.

(G6) zmota sklicevanja na moč (ad baculum)
primer: Najbolje, da se strinjaš z novimi pravili igre, saj boš tako najlažje obdržal svojo službo.

(G7) zmota napačnega sklicevanja na avtoriteto (ad verecundiam)
primer: Stotine znanstvenikov zavrača evolucijo.

(H) Zmote krožnega sklepanja (petitio principii)

primer: Ker ne lažem, to pomeni, da govorim resnico.

(H) Zmote nepotrjenih predpostavk

(H1) zmota kontinuuma (paradoks sorites, spolzka strmina)

primer: Nikoli ne igraj na srečo. Ko boš enkrat pričel, ne boš znal odnehati. Tako boš sčasoma izgubil ves denar in se zatekel h kriminalu, da boš plačeval svoje dolgove.

(H2) zmota sestave oz. zmota kompozicije

primer: Opeke so visoke 20 cm. Torej je tudi opečnat zid visok 20 cm.

(H3) zmota delitve

primer: Ker so možgani sposobni zavedanja in zavestnega doživljanja, potem so tudi nevroni v njih sposobni zavedanja.

(I) Zmota napačnih alternativ

primer: Ali si z nami ali pa si proti nam.

Logika:

http://www2.arnes.si/~vstrah/dokumenti/logika/logika_v1.pdf

Argumentiranje

http://www2.arnes.si/~vstrah/dokumenti/logika/logika2010_vaja3.pdf

Kritično mišljenje kot celota dispozicij in veščin

Avtorji v drugi skupini, pojmujejo kritično mišljenje kot sposobnost uporabe vrste miselnih veščin in ponujajo raznolike klasifikacije le-teh. Ennis (1985) npr. navaja naslednje skupine veščin: a) osredotočiti se na vprašanje, b) analizirati argumente, c) postavljati in odgovarjati na vprašanja razjasnjevanja in izziva, d) presojudati kredibilnost vira informacij, e) opazovati in presojudati poročila opazovanj, f) izvajati deduktivne sklepe in jih presojudati, g) izvajati induktivne sklepe in jih presojudati, h) oblikovati in presojudati vrednostne sodbe, i) opredeljevati pojme, j) identificirati predpostavke, j) odločiti se za akcijo, k) vstopiti v interakcijo.

Kaj je skupnega modelom?

1. Oblikovanje vprašanj.
2. Presojanje in vrednotenje.
3. Sklepanje in interpretiranje.
4. Analiza in vrednotenje ter oblikovanje argumentov.
5. Reševanje problemov in odločanje.
6. Razmišljanje o lastnem razmišljanju in samouravnavanje. (Vec Rupnik, 2010)

Za pouk, naravnan na spodbujanje razvoja kritičnega mišljenja, je torej značilno, da:

1. Učenci SPRAŠUJEJO in ODKRIVAJO.

- Učenci *pogosto* sprašujejo (v različnih fazah učnega procesa).
- Učenci *presojujejo* kakovost lastnih in tujih vprašanj.
- Učenci *samostojno iščejo odgovore* na ta vprašanja (odkrivajo in raziskujejo).

"Na katerem od javnih forumov (ali v klepetalnici) poišči razpravo o X (učna vsebina, ki je predmet obravnave pri nekem predmetu).

- Nekaj časa sledi razpravi in analiziraj vprašanja, ki jih zastavljajo sodelujoči. Kateri tip vprašanj prevladuje? So to za dano tematiko relevantna vprašanja? V kakšnem kontekstu ta vprašanja so in v kakšnem morda niso relevantna? Kateri tip vprašanj pogrešaš? Zakaj?

- Vključi se v ta forum in sodeluj tako, da postavljaš kakovostna in za tematiko relevantna vprašanja. Kako se na tvoja vprašanja odzivajo drugi udeleženci? Kaj si na temelju teh vprašanj izvedel o obravnavani vsebini? So ti odgovori zanesljivi?"

2. Učenci PRESOJAJO IN VREDNOTIJO na temelju jasnih in relevantnih kriterijev.

- Učenci samostojno *opredeljujejo kriterije* presoje v dani situaciji.
- Učenci presoјajo *jasnost in relevantnost* kriterijev v dani situaciji.
- Učenci *presojajo* raznovrstne ideje, pojave, dogodke in situacije na temelju jasnih in relevantnih kriterijev.

"Na spletu poišči besedilo, ki obravnava X (učna vsebina, ki je predmet obravnave pri nekem predmetu).

- Razmisli o tem, po katerih kriterijih bi lahko presojal kakovost tega besedila? (npr. jasnost, razumljivost, navajanje primerov ...) Kateri teh kriterijev so najpomembnejši?
- Uporabi izbrane kriterije za presojo tega besedila."
- Bolj enostavno je, če učitelj učencem kriterije poda vnaprej, učenci pa jih uporabijo za vrednotenje pisnega ali ustnega besedila ali izdelka. Miselno zahtevnejše opravilo pa je, da učenci samostojno opredeljujejo kriterije in ga velja spodbujati, saj ne predstavlja prav pogoste prakse.

- Učenci SKLEPAJO IN INTERPRETIRAJO.
 - Učenci *razlikujejo dejstva od interpretacij*.
 - Učenci *interpretirajo* pojave (jih osmišljajo, jim pripisujejo pomene).
 - Učenci raziskujejo *različne možne interpretacije* dogodkov, idej, pojavov oz. v odnosu do objekta premišljevanja zavzemajo različne perspektive.
 - Učenci *analizirajo predpostavke*, ki so v temelju interpretacij oz. analizirajo in presojujejo premise, iz katerih izpeljujejo sklepe.

"Na spletu poišči besedilo, ki obravnava X (učna vsebina, ki je predmet obravnave) in ga natisni (lahko je tudi pogovor).

- V tem besedilu (pogovoru) z različnima barvama označi kdaj avtor (govorec) navaja dejstva in kdaj svoje sklepe oz. interpretacije.
- Razišči, katere termine uporablja ter kako jih opredeli?
- Presodi veljavnost (deduktivnih) sklepov.
- Oblikuj alternativne interpretacije pojava o katerem razpravlja avtor besedila (govorec)."

4 Učenci ARGUMENTIRAJO.

- Učenci *analizirajo in vrednotijo* argumente, lastne in tuje.
- Učenci *oblikujejo* argumente.

"Na spletu poišči besedilo ali razpravo, ki obravnava X (učna vsebina, ki je predmet obravnave). Natisni si to besedilo (če je mogoče tudi razpravo ali delček le-te). Analiziraj in ovrednoti ta argument:

- Identificiraj premise, implicitne premise in sklepe.
- Presodi veljavnost premis.
- Ovrednoti celotno moč argumenta." Naloga je za učenca obvladljiva po tem, ko ve, kaj je argument in kateri so njegovi sestavni deli oz. ko razume, kako se argumente vrednoti. Veš o tem, kako učence učiti analize in vrednotenja argumentov glejte v Šuster, 1998, Markič, 2000 in v Rupnik Vec in Kompare, 2006, str. 159 – 250.

Učenci REŠUJEJO PROBLEME IN SE ODLOČAJO.

- Učenci rešujejo *odprte probleme*.
- Učenci uporabljajo različne *strategije* reševanja problemov.
- Učenci se *odločajo*.
- Učenci uporabljajo raznovrstne *tehnike odločanja*.

- "Katere informacije potrebuješ za rešitev tega problema? Pridobiš jih s pomočjo katerekoli možnosti, ki ti jo ponuja svetovni splet (baze podatkov, forumi, klepetalnice, spletne strani raziskovalcev itd.). Ovrednoti te informacije in jih kasneje uporabi za rešitev svojega problema."
- "V spletni učilnici v tej dejavnosti (npr. wiki, forum) reši ta problem. Kasneje napiši samorefleksijo, v kateri ovrednotiš: delo celotne skupine, rešitev problema, lastni prispevek k rešitvi oz. lastno udeležbo v procesu reševanja."

6 Učenci RAZMIŠLJAJO O LASTNEM RAZMIŠLJANJU (metakognicija), tudi doživljanju in ravnanju: ga analizirajo, vrednotijo in načrtno izboljšujejo (samouravnavanje).

- Učenci *ozaveščajo* svoje predpostavke, prepričanja in vrednote.
- Učenci razmišljajo o lastnem razmišljanju: *analizirajo lastno mišljenje*, tako z vidika vsebine (kaj: predpostavke), kot z vidika procesa (kako: strategije).
- Učenci *presojujejo* kakovost lastnega mišljenja oz. intelektualnih produktov.
- Učenci si *postavljajo cilje, načrtujejo strategije* njihove uresničitve, *spremljajo* svoj napredek, ga *vrednotijo* ter cilje po potrebi *redefinirajo*.

Vir: T. Rupnik Vec, <http://url.sio.si/qRT>.

Literatura:

Rupnik Vec, Tanja; Kompare, Alenka (2006): *Kritično mišljenje v šoli: strategije poučevanja kritičnega mišljenja*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

2 „Geografski“ vidiki kritičnega mišljenja

- *2.1 Primerjanje in soočanje (dveh možnosti)*
- *2.2 Povzemanje (sinteza) informacij*
- *2.3 Razlikovanje vzrokov in posledic*
- *2.4 Posploševanje*
- *2.5 Odločanje*
- *2.6 Utemeljevanje stališč*
- *2.7 Sklepanje, zaključevanje*
- *2.8 Predvidevanje, napovedovanje*
- *2.9 Različni pogledi na problem*
- *2.10 Prepoznavanje predsodkov, pristranskosti*
- *2.11 Primerjanje nasprotij in podobnosti*
- *2.12 Identifikacija raziskovalnega vprašanja in postavitev hipoteze*

3 FORMATIVNO VREDNOTENJE

Faza formativnega spremljanja	Ključno vprašanje	Tehnike
Predznanje	Kaj že vem/zmorem? Kako se misli kritično? Kako mi gre argumentiranje?	Vprašalnik, miselni vzorec, nedokončani stavki ...
Cilji + kriteriji uspeha	Kaj želim doseči? Kateri vidik mišljenja želim izboljšati? Kaj so kriteriji uspeha? Dokazi?	Zapis ciljev, metafora (slika)
Strategija	Kako bom to dosegel? Kaj bom storil? Kdaj? Kolikokrat? (debate, eseji, povratna info, SE ..)	Različne tehnike načrtovanja
Dokazi	Zbiram dokaze napredka! Bolje argumentiram, kar dokazujem z...	Diskusije, eseji, analize besedil ...
Samoevalvacija	Kako učinkovit sem bil? Povr. Info: učit, sošolec; SE	Nedokončani stavki, pisna povr. info. ...

Kaj vpliva na naše doživljanje in ravnanje?

ABC model (Ellis, 1979)

A – dogodek (izkušnja)

B – interpretacija dogodka ← prepričanja/predpostavke

Misli, razlaga, odgovor na vprašanja: "Za kaj gre? Kaj se zares dogaja?
Ali je zame to v tem trenutku pomembno?"

C – čustva in ravnanje ob tem dogodku

Kako učiti učence prevzeti
odgovornost za posledice svojih ravnanj?

in

Kako se naučiti prepuščati učencem
odgovornost za posledice njihovih
ravnanj?

Omogočati izbiro +
IZBIRA → POSLEDICA
Spodbujati samoregulativnost

*“Vedno imam izbiro.
Vsaka izbira ima posledico.”*

Kako poučevati (in spremljati napredek)?

Cilj:

- bister dijak
- len dijak
- nezaintersiran dijak
- manj sposoben dijak
- počasen dijak
- radoveden dijak
- zaspan dijak
- „zaznavni“ dijak (4 tipi)
- matura
- letnik
- matura
- matura
- letnik
- matura
- letnik
- eden od štirih matura

Kaj pri vas deluje (delavnica)

Na listke napišite, kaj naredite, ko ugotovite, da imate dijake, ki so nek poljuben dan zelo različno pripravljeni na delo?

Kaj se vam obnese ne glede na posebnost (na splošno oblike, metode, dejavnosti...)?

Formativno spremljati vs. vrednotiti

Spremljati

- meriti
- opazovati
- zapisovati
- pogovarjati
- kompleksne oblike (diagnostični testi, testi, vstopni(izstopni listki, pisna povratna informacija...)
- občasno

Vrednotici (čekirati)

- meriti
- opazovati
- zapisovati
- pogovarjati
- enostavne oblike (testi s samodejnimi odgovori, čeking orodja (semaforji, palci...), kratka povratna informacija...)
- vseskozi

Primer: potopis

Nato smo obiskali živalski vrt v Paliču.

7

Ta živalski vrt je bil ustvarjen leta 1949. V njem živi 50 živalskih vrst z 450 primerki. Velik je 10 hektarjev. Živalski vrt je bil zelo zanimiv a smo se odpravili naprej, v 8km oddaljeno Subotico. Prvo smo šli v mesto.

8

Subotica je mesto in ob enem tudi sedež istoimenske občine Subotica. Leta 2002 je imela 99.000 prebivalcev. Govorijo se trije jeziki. Ti so Srbščina, Madžarščina in Hrvaščina. Je drugo največje mesto v Vojvodini. Vojvodina je avtonomna enota v Severu Srbije in obsega približno četrtno Srbije. V bližini mesta je tudi letališče. Ogledali smo si mestno hišo in glavni trg, ter mnoge druge znamenitosti.

9

Po ogledu smo se odpravili k moji babici ki živi v Subotici. Tam smo preživeli nekaj dni in se nato vrnili domov. Bilo je zelo zanimivo in priporočam vam da se tudi vi kdaj odpravite pogledati Blatno jezero, Budimpešto, Palič in Subotico.

10

Hvala za pozornost.

Vir: http://www.dijaski.net/gradivo/geo_ref_subotica_01?r=1

Vir slike: <https://en.wikipedia.org/wiki/Subotica#/media/File:Subotica17.jpg>.

Naloge:

- V čem se ta potopis razlikuje od geografskega opisa pokrajine?
- Ali zvemo, od kod je pisec oziroma, kje so začeli pot?
- Koliko je bilo na poti glavnih postankov?
- Kaj zvemo o naravnih razmerah omenjenih krajev ali mest?
- Ali zvemo, v kateri državi so se nahajali potniki?
- Osmi odstavek se glasi:

Subotica je mesto in ob enem tudi sedež istoimenske občine Subotica. Leta 2002 je imela 99.000 prebivalcev. Govorijo se trije jeziki. Ti so Srbščina, Madžarščina in Hrvaščina. Je drugo največje mesto v Vojvodini. Vojvodina je avtonomna enota v Severu Srbije in obsega približno četrtno Srbije. V bližini mesta je tudi letališče. Ogledali smo si mestno hišo in glavni trg, ter mnoge druge znamenitosti.

Napišite ga znova tako, da popravite slovnične napake.

- Kaj vas je v potopisu prepričalo? Kaj je dobro? Kaj bi popravili?

in krajevni leksikon

Primer 2: Opisa v krajevem leksikonu

Foto: A. Polšak

Sv. Vid, 516-105-98-5-2. Sr Šmarje pri Jelšah 24 km, so du fin Kozje 20 km, žand zdr o p Planina 5 km, žel Sv. Jurij pri Celju 21 km, š žup v kraju. Šola ust. 1878, 3 odd. Prosv. d., DKfid, Bral. d. Nm 615 m. Lepa vas ima krasno, proti s. zavarovano lego v razvodnem predelu med Bistrico in Sevnično oban. cesti Planina—Podsreda. Pripadajoči zaselki so: Griči, Jelše in Lipa. Gospodarstvo kot Brezje. Lepa in zdrava okolica nudi lepe možnosti za razvoj kraja v letovišče. Bogati iglasti in mešani gozdovi na Bohorju. Župnija Sv. Vid pri Planini (dek. Kozje, škof. lavant.) ima 2004 duše. Pokopališče. Župna cerkev sv. Vida stoji vrh pol ure oddaljenega razglednega hriba (733 m). Cerkev je bila sezidana 1453, zvonik 1682 (letnica na zvoniku). Okoli cerkve je bilo do 1854 pokopališče, ki so ga takrat premestili na jv. konec vasi. Prvotno je bila cerkev podr. pilštanjske pražupnije. Pred 1452 je postala vikariat. Cerkvena pripadnost nekdanj in sedaj kot Pilštanj.

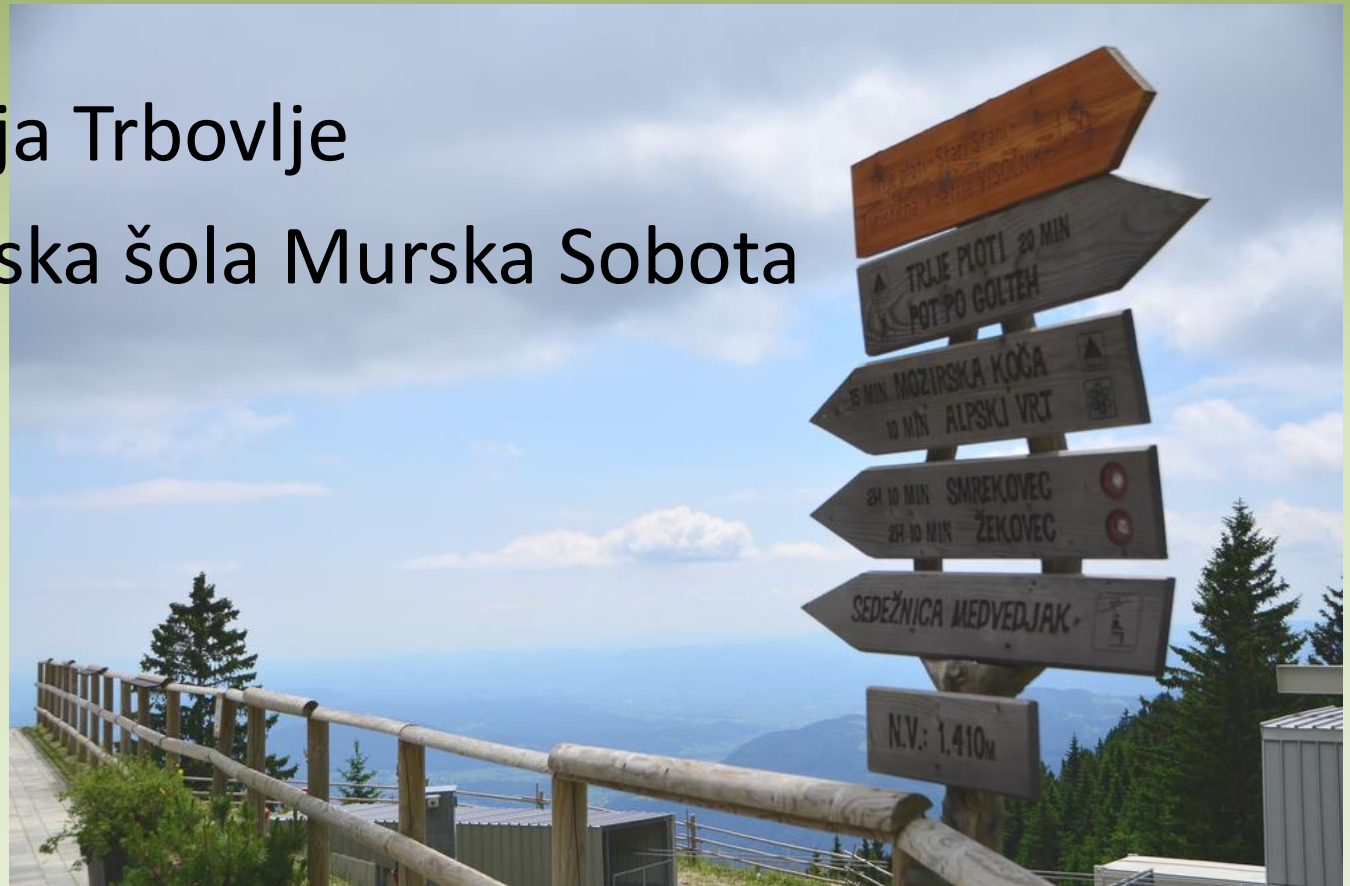
Vir: Krajevni leksikon Dravske banovine. Ljubljana, 1937.

(**Sv. Vid**, 516 preb., 105 hiš, 98 posestnikov, 5 kočarjev, 2 najemnika. Srez Šmarje pri Jelšah 24 km, sresko sodišče, davčna uprava, oddelek finančne kontrole Kozje 20 km, žandarmerijska stanica zdravstveni okoliš občina pošta Planina 5 km, železniška postaja Sv. Jurij pri Celju 21 km, šola župnišče v kraju. Šola ust. 1878, 3 odd. Prosv. d., Društvo kmetskih fantov in deklet, Bralno društvo. Nm 615 m.)

Primeri iz prakse

Gimnazija Trbovlje

Ekonomska šola Murska Sobota

- V gimnazijah je ustaljena praksa, da se za nekatere dejavnosti oz. oblike preverjanja oz. celo za izdelke, ki nastajajo pri njih (npr. pisne in vizualne predstavitve kot so ppp, plakat i.p.d.) izdelava neke splošne kriterije, ki v skrajnih primerih veljajo celo za več predmetov hkrati (oz. za »celo šolo«).

Pri takih splošnih kriterijih se pojavlja nekaj tipičnih **nedoslednosti oz. pasti**:

- da niti te predstavitve / izdelki niti kriteriji **nimajo jasne zveze s cilji** / pričakovanimi rezultati iz učnih načrtov da pri določanju kriterijev več pozornosti namenimo **proceduralnim** vidikom (npr. načinu predstavljanja, značilnostim izdelka ...) kot pa **vsebinsko procesnim** vidikov znanja (kaj, koliko in kako zna: kako »sprocesira« temo/znanje /ugotovitve, ne pa samo temu, kako jo predstavi)
- da ne razlikujemo, da gre lahko za predstavljanje različnih vrst znanja (ali dijaki predstavljajo neko »temo«, ki so jo sami raziskali ali s predstavitvijo preverjamo znanje nekega »učnega sklopa« ali pa predstavljajo ugotovitve neke raziskave ali projekta ali kurikularne povezave).

- Pri tem moramo paziti, da ne ocenjujemo izdelka, ampak cilje, povezane s predstavitvijo znanja ob pomoči tega izdelka. Predstavitev (npr. govorni nastop) ali/in izdelek (npr. plakat, ppp) ocenjujemo same po sebi le če gre za samostojen cilj/pričakovani rezultat, predviden v UN. Praviloma pa se torej ocenjujejo na predstavitvi in/ali izdelku predstavljena znanja: procesiranje vsebin in veščine (način predstavljanja, govorno nastopanje ...), če so bili predvideni kot pričakovani rezultati v UN. V skladu s tem moramo biti pozorni na pretehtano uravnoteženje proceduralnih napram vsebinsko procesnim kriterijem.

Dileme:

S katerimi cilji oz. pričakovanimi rezultati vašega predmeta je povezana načrtovana predstavitev / izdelek?

Kaj nam je pomembno v zvezi s to predstavitvijo / izdelkom?

Kakšne vrste znanja in veščin želimo ob njej vrednotiti?

Katera področja in kriterije je treba v ta namen opredeliti?

Kako je treba učence poučevati za to, da se dobro in ustrezno pripravijo na predstavitev, ali da naredijo »dober«
plakat, ppp, poročilo ...

Kdaj sploh lahko ocenjujemo plakat sam po sebi – ali je plakat opredeljen v našem UN kot pričakovani rezultat sam po sebi?

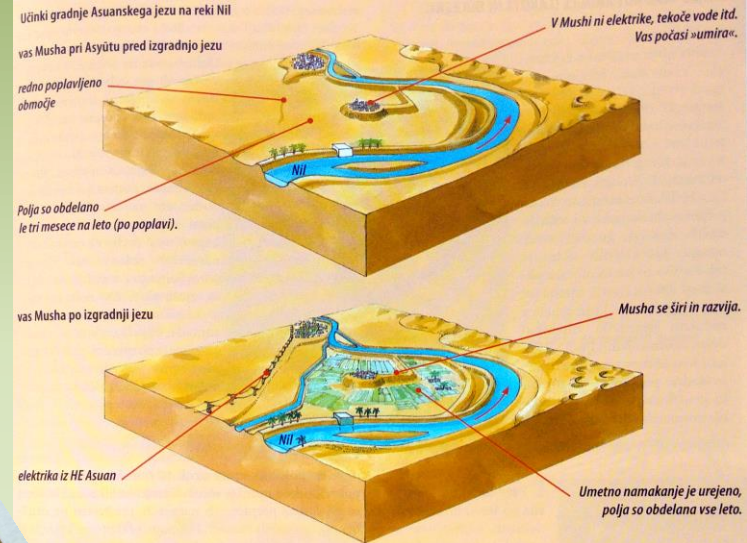
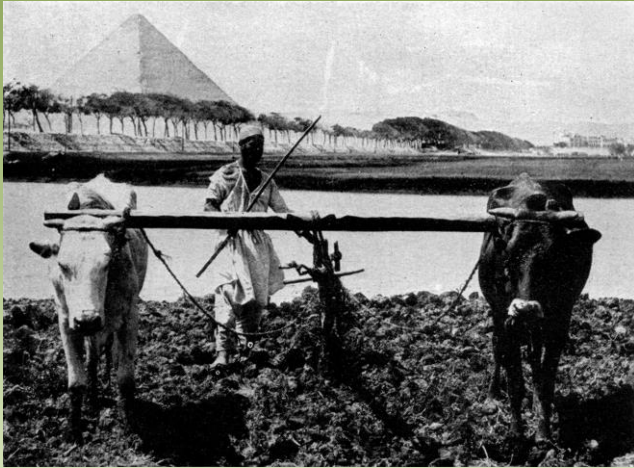
Iz česa torej izpeljemo kriterije za ocenjevanje ob plakatu?

Kakšno je razmerje med proceduralnimi in vsebinskoprocesnimi vidiki znanja?

PODROČJE	KRITERIJI	OPISNIK ZA MIN.ST.	OPISNIK ZA OPTIM. DOSEŽEK
DELO Z VIRI	Raznolikost izbora Ustreznost izbora Ustreznost uporabe Korektnost citiranja (Navajanje virov)	Izbrano minimalno št. temeljnih virov. Izbrano minimalno št. ustreznih virov. Viri so mestoma ustrezno uporabljeni – podpirajo izvajanje. Zаметki citiranja ...	Uporabljeno je veliko različnih vrst virov. Izbrani so temeljni in dodatni, podporni viri. Viri učinkovito podpirajo izvajanje. Citiranje je korektno. Navedena vsa literatura.
PROCESIRANJE VSEBINE	Pojasnjevanje, uporaba na primerih utemeljevanje, primerjanje, povezovanje, kritična presoja ... uporaba strokovne terminologije	Ponovi razlago. Navede minimalno št. že obdelanih primerov. Poda elemente utemeljitve, upošteva en vidik ...	Pojasni v vseh razsežnostih problema. Ilustrira s prepričljivimi primeri, ki jih sam poišče. Povezuje ... Utemelji ob upoštevanju različnih vidikov, Kritično presodi ... Poda predloge, nakaže rešitve ... Uporabi bogato strokovno korektno terminologijo.

Primer: Zora Rutra Ilc

Učbenik – vir ali pripomoček?

Posledice izgradnje Asuanskega jezua za Egipt

Leta 1970 so Egipčani v spodnjem Egiptu ob pomoči Sovjetske zveze dokončali gradnjo velikanskega jezua, za katerim je nastala 500 km dolgo Naserjevo jezero. Z izgradnjo elektrarne so sicer res pridobili veliko elektrike, z izrabo vode razširili namakalne površine. Hkrati pa so s tem od jezua naprej prekinili vsakoletno naplavljanje rodovitnega mulja. Kmetje morajo namesto tega zdaj uporabljati umetna gnojila. Ker rodovitnih polj ne izpirajo več vsakoletne poplave, so tla težalje bolj slana. Ulov rib v reki se je močno zmanjšal, zaradi manjšega dotoka rečne vode morje spodje do Nilova delta. Ob jezuru se je poleg tega še močno povečala bolelost za nevarno Bilharzovo bolezen, ki jo razširjaajo zajedavci, živeči v vodi.

Akumulacijsko Naserjevo jezero na Nilu

Na Nilu so Egipčani l. 1971 zgradili Asuanski jez in za jezuzitveno Naserjevo jezero (na fotografiji desno), ki po površini meri 5.120 km². S tem je Egipt poleg električne energije in 500 km plovnih poti pridobil tudi 4.000 km² nove obdelovalne zemlje. Namakanje z jezersko vodo omogoča dve, celo tri žetve na leto, na osnovi česar se Egipt uvršča med države z največjo kmetijsko produktivnostjo. V času dolgotrajnega sušnega obdobja v 70. in 80. letih prejšnjega stoletja je ravno namakanje obdelovalnih površin Egipčane rešilo pred lakoto. Kmalu pa so se pokazale tudi negativne posledice tega velikega posega v okolje. Izgradnja jezua je onemogočila naravne poplave, s čimer se je pospešilo širjenje puščave severno od Asuana. Rodovito blato, ki ga je Nil tisočletja redno odlagal in s tem obnavljal rodovitnost tal, zastaja za jezom in povzroča njegovo zasipavanje.

Življenjski pomen reke dokazuje tudi meddržavna pogodba med Egiptom in Sudanom o izrabi rečne vode; pisali so jo 17 let in obsega več kot 3000 strani.

Pozitivne posledice:

- **Namakanje.** S tem so preprečili oz. ublažili sušo v l. 1972-73 in 1983-84. Povečale so se kmetijske površine tako zaradi namakanja kot tudi neposredno ob reki, kjer je bilo nekdanje ob visokih vodah poplavljenno.
- **Preprečevanje poplav.** Nil ima največji pretok septembra in oktobra, poplave pa so bile v večjem ali manjšem obsegu vsakoletni pojav.
- **Elektrika.** Ko je bil jez zgrajen, je prispeval $\frac{1}{2}$ vse električne energije, leta 1990 23,5 %, danes pa okrog 15 %. Po zaslugi jezusa so mnoge kmetije dobile elektriko.
- **Turizem in rekreacija.** Po reki vozijo manjše turistične ladje in čolni, ni pa v reki in jezuru zaradi krokodilov možno kopanje.
- **Ribolov na jezuru.** Leta 1982 so v jezuru ulovili 32.000 ton, a se ulov med leti precej spreminja. Natek (2006) navaja, da Egipt ulovi 500.000 ton (!) sladkovodnih rib.
- **Plovba po Nilu** je možna celo leto. Kljub namakanju je pretok vode po strugi dovolj velik, severno od Kaira pa tudi po rokavih.

Negativne posledice:

- Povečana erozija za jezom. Predvidevali so, da se bo rečno dno poglobilo med 3 in 8,5 m, dejansko se je 15 % nižje ocene.
- Izguba rodovitnega mulja. Pred izgradnjo jezua je Nil ob poplavih odložil med 9 in 12 milijonov ton mulja; to danes lahko nadomestijo z okrog 13.000 tonami apneni-nitratnega gnojila. Dejanska poraba NPK-gnojil je okrog en milijon ton.
- Povečala se je obalna erozija. Pred izgraditvijo jezua je Nil v Sredozemsko morje odložil okrog 124 milijonov m³ gradiva, danes pa le okrog 2 % te mase. Erozija se povečuje tudi zaradi dvigovanja morske gladine (White, 1999). Wikipedija (Medmrežje 13) s sklicevanjem na organizacijo *Ecoword* (Medmrežje 14) navaja, da letno izgine 50 km² kopnega. Nekateri objekti ob obali že ogrožajo napredovanje morja. Najbolj vidno je napredovanje morja pri izlivu nilovih rokavov Rosetta in Damietta v Sredozemsko morje, pa tudi pri izpostavljeni obali severno-vzhodno od kraja Baltim. Erozija med drugim zmanjšuje tudi območje brakičnih vod, ki je pomembno ribolovno območje.
- Povečala se je slanost tal in zamočvirjenost zaradi neracionalne rabe vode; to so omilili z ureditvijo drenaž na 2.000.000 ha površin, vzporedno s tem pa naj bi povečali pridelek za 15-30 %.
- Zmanjšanje ulova rib v Sredozemlju in nizvodno od jezua in v brakičnih vodah. Razprave na to temo so bile številne in burne, a vzroki niso povsem pojasnjeni in le deloma se to pripisuje manjšemu vnosu hranil iz Nila.
- Šistosomioza (bilharzioza). Prenašalec (vmesni gostitelj) je sladkovodni polž, ki se je razširil na rastlinstvu Nasserjevega jezera. Nekateri menijo, da je to bolj posledica obnašanja in higienskih razmer kot pa posledica namakanja oz. uporaba okužene vode.

- Zamuljenje akumulacijskega jezera, zaradi česar se zmanjšuje koristna prostornina jezera. Letno Nil v jezero odloži 134 milijonov m³ gradiva. Grobe ocene kažejo, da bi se koristna prostornina zapolnila v 300 do 500 letih.
- Povečana kemizacija kmetijstva pomeni večje onesnaževanje okolja, zlasti voda. Po zgraditvi jezua so povečali kmetijske površine, a se je hkrati bistveno bolj povečala poraba mineralnih gnojil - N, P₂O₅ in K₂O gnojil za okrog 3-krat in je l. 1998/99 znašala več kot milijon ton (Medmrežje 15).
- Zaradi jezera se je moralo preseliti 90.000 ljudi, od tega tudi precej v Sudanu (Medmrežje 16).
- Poplavljanje arheoloških spomenikov. Nekatere spomenike (npr. sfinge v templju Wadi es-Sebua, ki so jih l. 1964 prestavili na višji teren) so rešili, drugi pa so pod vodo, kar je nepopravljiva škoda. Najbolj znan je primer premestitve v skale vklesanega kompleksa Abu Simbel med letoma 1963 in 1968 (iz časa Ramzesa II. in žene Nefertari; opomnik na bitko pri Kadešu).
- Izhlapevanje vode iz akumulacijskega jezera znaša med 10 in 16 km³ vode na leto, kar je velika izguba vode oz. po besedah M. Shaltout (1997) »narodni problem«.
- V delti se usedajo težke kovine (medmrežje 17), ki so se prej izpirale v Sredozemsko morje.
- Zlasti se lahko prenaša oz. se lahko ljudje okužijo, če delajo na poljih, ki se namakajo z okuženo vodo, brez obuval. Na nekaterih območjih je okuženost s to boleznijo od 20 – 100 %, jo pa zadnja leta oz. desetletja uspevajo nadzorovati.